

СЛОВОТВОРЧІ РЕСУРСИ СТРУКТУРУВАННЯ СИСТЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА

У статті розглянуто словотворчі ресурси поповнення системи сучасного українського дієслова. Активне поповнення українського лексикону в останні десятиліття спричинене суспільною потребою в називанні нових явищ дійсності, предметів, нових понять. Нова лексична семантика відбивається в появі нових категорій або субкатегорій, зокрема словотвірних. Завдяки розвитку граматичної семантики вибудовуються нові відношення між одиницями, сильні або слабкі зв'язки, глибше структурується мовний матеріал. Нові дієслова, що ними активно поповнюється український лексикон, часто творяться від іменників, що зумовлено активною появою нових понять і об'єктів дійсності. Іменники, від яких творяться нові дієслова, можуть бути не лише запозиченими, а й питомими, словотворення ж здійснюється за допомогою питомих афіксів. З'являються також нові дієслова – префіксальні похідні від відіменникових, що пов'язано з потребою називати нові аспекти вже означеного ними поняття, зокрема різні роди дії. Виникають нові видові пари й утворюються зворотні дієслова, тобто відбувається дальше структурування системи українського дієслова. Отже, дієслова, утворені від іменників за допомогою питомих афіксів (суфіксів, префіксів, циркумфіксів), активно поповнюють словниковий склад сучасної української мови, а словотворчі ресурси виконують завдання структурування семантичного простору системи українського дієслова.

Ключові слова: лексична підсистема мови, словотвірна підсистема мови, словотворчі ресурси, структурування системи дієслова, лексична семантика, граматична семантика, дієслово, словотвірна категорія, видова пара, відіменникове дієслово, новотвір, неозапозичення, неосемантизм, основа, формант.

Постановка проблеми. В останні десятиліття спостерігаємо активний розвиток української мови. Він виявляється в поповненні її системи (передусім лексичної та словотвірної підсистем) і в істотних змінах її структури, або характеру відношень між уже наявними й новими одиницями мови. Лексична підсистема активно поповнюється новими словами: неолексеми є і новотворами, і неозапозиченнями, і словами, що вже існували в мові, але набули нових значень, тобто неосемантизмами. Неозапозичення входять у лексичну підсистему української мови й адаптуються в ній, від них за допомогою питомих

словотворчих афіксів утворюються похідні з різними частиномовними значеннями. Новотвори постають як від питомих, так і від давно освоєних запозичених основ за допомогою питомих афіксів. Таке активне поповнення українського лексикону останнім часом спричинене суспільною потребою в називанні нових явищ дійсності, предметів, нових понять. Оформлення цих понять у нові слова – процес, відображений у будові окремих слів, у яких формується нова лексична й граматична семантика, а також у структурі категорій слів зі спільною лексичною чи граматичною семантикою. Нова лексична семантика відбивається в появі нових категорій або субкатегорій, зокрема словотвірних. Завдяки розвитку граматичної семантики вибудовуються нові відношення між одиницями, сильні або слабкі зв'язки, глибше структурується мовний матеріал. З'являються нові іменники на позначення нових понять, а оскільки іменники мають статичні й динамічні ознаки, то від них творяться, відповідно, прикметники й дієслова. Потім від цих дієслів за допомогою префіксів утворюються нові лексеми, зокрема зі значеннями родів дії. Отже, твірні іменники стають основою для появи похідних відсубстантивних дієслів, а відсубстантивні дієслова – основою для творення нових похідних, префіксальних і суфіксальних, уже в системі самого дієслова як самостійної лексико-граматичної категорії мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дієслівне словотворення привертає увагу дослідників тому, що важливе саме місце дієслова в системі частин мови і в будові висловлення, у реченні, як виразника предикативності, процесуальної ознаки суб'єкта або об'єкта дії. Дієслівне словотворення має особливу вагу в українській мові, оскільки їй властиве розгалужене між- і внутрішньочастиномовне дієслівне словотворення. У цьому яскраво виявлено синтетизм її номінації як типологічну рису флективної мови.

Останнім часом активно поповнюється категорія відсубстантивних дієслів. Їх творять як за продуктивними моделями, ніби заповнюючи вже наготовлені системою мови «пусті клітинки» (*спікер – спікерувати, клон – клонувати, монітор – моніторити, піар – піарити*), і нетипово, використовуючи нетипові для дієслівного словотворення, оказіональні, основи, зокрема власні назви, аббревіатури (*СЕР – СЕРитися, Тузла – тузлитися*). Питання відсубстантивного дієслівного словотворення в україністиці докладно розглядали В. М. Русанівський, Т. М. Возний, К. Г. Городенська, В. В. Грещук, автори тому «Словотвір сучасної української літературної мови» у складі академічної граматики «Сучасна українська літературна мова» (1969–1973). Мовознавці визначили форманти, характерні для українського відсубстантивного словотворення, їхні значення, продуктивність тих чи тих словотвірних типів, моделей, порівнювали український словотвір зі словотвором споріднених мов, виявляючи його самобутні риси.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. Названі аспекти дієслівного словотворення – розвиток лексичної і граматичної семантики – виявляють потребу в докладному описові як явища в сучасній українській мові.

Мета статті – представлення словотворчих ресурсів структурування системи українського дієслова в сучасній мовній діяльності українського суспільства, а саме: змін у вже наявних дієслівних структурах і формування нових структурних ланок дієслівної системи. За об'єкт дослідження ми обрали відсубстантивні дієслова, зафіксовані в реєстрі «Граматичного словника української літературної мови: Словозміна» (далі – Словник), який уклав колектив співробітників відділу структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України на чолі з В. І. Критською, а також у комп'ютерному фонді інновацій в українській мові (далі – КФІ), сформованому в цьому відділі. Хоча Словник має підзаголовок «Словозміна», його реєстрова частина дає багатий матеріал для вивчення й українського словотворення. Крім того, показовий реєстр цього Словника (близько 140 тис. слів) та додані до його корпусу частотні списки дають змогу судити про продуктивність певних словотвірних типів українських дієслів у сучасній літературній мові.

Виклад основного матеріалу. Н. Ф. Клименко в енциклопедії «Українська мова» (далі – ЕУМ) виокремила шість словотвірних категорій відіменникових дієслів [5, с. 74]. Аналіз нових дієслів дає змогу змінити порядок цих категорій, виставити їхню ієрархію за активністю в сучасній мовній практиці, дещо модифікувати їх і додати кілька нових. Проте ті шість словотвірних категорій, які визначила Н. Ф. Клименко, можна вважати базовими, найчисельнішими і найпродуктивнішими. Розподіл на категорії відбиває структурування відсубстантивних дієслів за лексичною семантикою їхньої твірної бази – іменників, тобто це – їх структурування внаслідок основоцентричного підходу. Розподіл дієслів на ці категорії за словотвірною семантикою (на підставі формантоцентричного підходу) структурує мовний матеріал по-новому (у межах цих категорій виокремлено субкатегорії залежно від словотвірної структури дієслів і значень формантів у їхньому складі). Об'єктом нашого аналізу є віддієслівні (від відіменникових) дієслова з метою простежити, як далі відбувається деривація відіменникового дієслова, які саме слова дають похідні й чому: або за потреби назвати новий процес, або назвати роди дії, або й те, й інше.

Проблемним є утворення нових видових пар, пасивних дієслів на протигагу активним. У такий спосіб і відбувається структурування системи українського дієслова: за граматичною семантикою, за допомогою афіксів (суфіксів – недоконаний вид, префіксів – доконаний вид і роди дії, конфіксів і постфіксів (зворотні дієслова)). Привертає увагу представлення функціонально-стильового спектру дієслів, що також є показником структурування лексичної

семантики дієслівної системи. Отже, система українського дієслова є структурованою множиною елементів зі слабкими й сильними зв'язками [1; 2].

Першою за активністю є словотвірна категорія, до якої належать відіменникові дієслова, зі значенням 'діяти за допомогою того, що позначено твірним' [5, с. 74]. У ній найбільше нових дієслів, що мають продуктивні суфікси **-ува- / -юва-**, **-и- / -і-** та **-а-**: *факсувати, сканувати, серфити* тощо.

З уже згаданого вище КФІ ми вибрали дієслова, утворені від питомих і запозичених основ. Серед них чимало розмовних, а то й жаргонних утворень, активно вживаних у мовній практиці, проте ще не зафіксованих нормативними словниками. Названа словотвірна категорія активно поповнюється в останнє десятиліття дієсловами з продуктивними суфіксами **-ува- / -юва- / -изува- / -ізува-**, та **-и- / -і-**, постфіксом **-ся**: *ветувати* ('накладати вето'); *сканувати*, (від *сканер*: *сканер* → *сканувати*); *інтернетизувати/ся* ('забезпечувати(ся) мережею інтернет'); *комп'ютеризувати/ся* ('забезпечувати(ся) комп'ютерами'); *іміджувати* ('створювати імідж'); *інавгуруватися* ('проходити процедуру інавгурації'); *клішуватися* ('створюватися як кліше'); *чатитися* (розмовно-побутове 'спілкуватися в чаті інтернету'); *есемесити* (розмовно-побутове 'спілкуватися за допомогою смс (коротких повідомлень) з мобільного телефону'); *ксерити* і *ксероксувати* ('робити копії за допомогою ксерокса'); *інтернетити* (слово з професійного жаргону, 'працювати, спілкуватися у мережі інтернет'); *серфити* (розмовно-побутове 'шукати в інтернеті, подорожувати інтернетом', пор. польське *surfować w Internecie*, рос. *серфить в интернете*), *дефолтувати* (заснавати дефолту), *джипувати* (жаргонне 'їздити на джипі'), *допінгувати* (давати допінг, з переносним значенням – вкладати інвестиції), *каналізувати* (розподіляти по каналах, течіях – у політиці, культурі), *квотувати* (визначати квоту), *колажувати* (створювати колаж), *пресингувати* (здійснювати пресинг), *рейтингувати* (виставляти рейтинг), *контраргументувати* (наводити контраргументи), експресивно-оцінне *фонтанувати* ('бити фонтаном' – у перен. значенні – 'бути дуже активним'), *кермувати* (керувати, від *кермо*), *маркетувати* (пропагувати і продавати), *ініціювати* (виявляти ініціативу, започатковувати щось), *лобіювати* (підтримувати кого-, що-небудь), *педалювати* (натискати на педаль, у переносному значенні – пришвидшувати), *табуювати* (накладати табу), *принтерувати* (друкувати за допомогою принтера); *снікерсувати* (розмовно-побутове 'їсти батончик «Снікерс»). Окрему підкатегорію в межах цієї словотвірної категорії становлять префіксальні та конфіксальні утворення: okazionalizm *напринтувати* (розмовно-побутове 'надрукувати на тканині'); конфікс **о-...+ -увати** від *цифра* *оцифровувати, оцифровуватися* ('робити телебачення цифровим'); конфікс **за-...+ -итися** *законектитися* (слово з професійного жаргону, 'зв'язатися з інтернетом'); *роздержавлювати* (переводити з державної в приватну властність) і доконаного виду *роздержавити, розмитнювати* (давати дозвіл на ввезення до

країни) і доконаного виду *розмитнити*. За допомогою конфікса утворені й дієслова: *відтермінувати* (відкласти в часі), *зазнимкувати* (зробити фотографії – знимки). Ці два дієслова демонструють творення одиниць на позначення завершеної дії і є перехідною ланкою до дієслів, утворених від відіменникових за допомогою префіксів.

До цієї категорії дотичні дієслова, які утворені від відіменникових дієслів, часто зі значенням доконаного виду до відсубстантивного дієслова, префіксальні утворення. Це, власне, найменування родів дії. Поява таких дієслів найчастіше зумовлена тенденцією до уникнення двовидових форм. Нові дієслова не можуть служити класичними прикладами видових пар, це дієслова одного виду – доконаного, утворені префіксальним способом. Наприклад: *віддемонструвати* (закінчити демонструвати), *відпрезентуватися* (розмовно-побутове ‘закінчити презентацію’), *законтактувати* (нав’язати контакти), *заакцентувати* (зробити на чомусь наголос), *зарегламентувати* (визначити щось відповідно до регламенту), *зафільмувати* (зняти фільм про щось або записати відео), *здетонувати* (вибухнути), *зміксувати* (змішати), *заполітизувати* (док. до політизувати), *зініціювати* (док. до ініціювати), *пролобіювати* (док. до лобіювати), *пропедалювати* (док. до педалювати), *відхворіти* (закінчити хворіти). Як бачимо, активні префікси **від-**, **з-**, **за-**, **про-** і рідко **пере-**.

Отже, постають нові видові пари (*акцентувати* – *заакцентувати*, *регламентувати* – *зарегламентувати*, *ініціювати* – *зініціювати*), тобто за допомогою нових дієслів оформлюються роди дії і структурується мовний матеріал: до дієслова недоконаного виду, яке вже існувало в українській мові, утворюється дієслово доконаного виду, реалізуючи закладену в мові опозицію. З іншого боку, нова одиниця змінює структуру всієї системи дієслова, вибудовуючи нові відношення в ній.

Другою складовою структурування системи дієслова є поява опозицій зворотне-незворотне дієслово, часто одного з цих компонентів – зворотного, наприклад: *законектитися*, *чатитися*, *інтернетизуватися*, *відпрезентуватися*. Часом з’являються і опозиції: *комп’ютеризувати* – *комп’ютеризуватися*, *позиціонувати* – *позиціонуватися*.

Значенням, на основі якого сформовано другу словотвірну категорію відіменникових дієслів, є ‘виконувати дію, властиву тому, що позначене твірним словом’ [5, с. 74]. Серед нових дієслів є також дієслова цієї словотвірної категорії: жаргонне *грачувати* ‘підвозити на автомобілі когось за гроші’; жаргонне *байкерувати* ‘бути байкером’; жаргонне *бандюкувати* (від *бандюк* (‘бандит’)) – ‘бути бандитом’; розмовно-побутове *близнюкувати* ‘бути близнюками’; *губернаторствувати* і *губернаторювати* ‘бути губернатором’; *мерувати* і *мерствувати* ‘бути мером’, *піратствувати* ‘бути піратом, діяти як пірат, проводити незаконний бізнес’ від неосемантизму ‘пірат’; *хамелеонувати* ‘бути пристосованцем, хамелеоном’; *рекети́рствувати* – ‘бути рекетиром’; *спікерувати* ‘бути спікером у

парламенті»; *прем'єрувати* і *прем'єрствувати* 'бути прем'єром уряду', *мініструвати* 'бути міністром', *продюсувати* 'бути продюсером', *режисувати* 'бути режисером', *спонсорувати* 'бути спонсором'. Категорія активно поповнюється новими дієсловами, причому не лише від запозичених твірних слів, а й від питомих, тобто можемо зробити висновок про продуктивність суфіксів **-ува-** / **-юва-** для творення відсубстантивних дієслів у сучасній українській мові.

Серед нових дієслів цієї категорії наявна й неосемантизація: *прем'єрувати* утворено не від театрального терміна *прем'єр* 'артист, що виконує головні ролі' [7, с. 543]), а від скороченого розмовного варіанта *прем'єр* композита *прем'єр-міністр* і означає 'бути прем'єром', і, щоб підкреслити це значення, з'явилося ще *прем'єрствувати*.

У цій категорії також є підкатегорія дієслів – префіксальні похідні (з префіксами **про-**, **від-**, **з-**, **по-**) від відсубстантивних: *проспонсорувати* (дія завершена щодо спонсорувати), *відрежисувати* (зробити режисуру) і *зрежисувати* (дія завершена щодо режисувати), *поджигітувати* (завершена дія щодо джигітувати), *побраконьєрствувати* (завершена дія щодо браконьєрствувати).

Для цієї категорії характерне також формування нових видових пар: *спонсорувати* – *проспонсорувати*, *режисувати* – *зрежисувати*, *джигітувати* – *поджигітувати*, *браконьєрствувати* – *побраконьєрствувати*. В останніх двох парах новими є дієслова доконаного виду на позначення завершеної дії.

Третя словотвірна категорія охоплює відіменникові дієслова зі значенням 'перетворюватися і перетворювати на те, що позначено твірним словом' [5, с. 74]. Ця словотвірна категорія поповнюється за рахунок нових дієслів: *атомізуватися* 'дрібнитися' (від *атом*); okazіоналізм *епітетуватися* 'перетворюватися на епітет'; *маргіналізуватися* і *маргіналізуватися* 'перетворюватися на маргінала'; okazіоналізм від аббревіатури, причому зберігається її написання для того, щоб була прозора семантична структура дієслова – експресивно-оцінне *ЄЕПитися* 'об'єднуватися в ЄЕП – Єдиний Економічний Простір'; *провінціалізуватися* 'перетворюватися на провінціонала', *демонізувати(ся)* 'перетворювати(ся) на істоту з демонічними рисами', *соборизуватися* 'перетворюватися на соборну державу'.

У цій категорії є підкатегорія дієслів, утворених префіксальним способом (за допомогою префікса **з-**) від відіменникових на позначення родів дії: *здемонізувати* (дія завершена щодо демонізувати), *змаргіналізувати* (завершена дія щодо маргіналізувати), *зрадикалізувати* (дія завершена щодо радикалізувати), *сфедералізувати* (дія завершена щодо федералізувати).

Слід зазначити також, що відбувається динаміка словотвірної норми: активізується суфікс

-изува- / -ізува- на відміну від **-ирува- / -ірува-**, замість якого вживається **-ува- / -юва-**.

У цій категорії також наявне структурування системи дієслова за граматичною семантикою: вибудовуються нові видові пари, у яких новими є дієслова доконаного виду на позначення завершеної дії (*демонізувати – здемонізувати, радикалізувати – зрадикалізувати, федералізувати – сфедералізувати*). Засвідчено багато дієслів зворотних: *атомізуватися, маргіналізуватися, ЄПитися, провінціалізуватися, демонізуватися, соборизуватися*.

Четверта словотвірна категорія сформована на основі значення ‘виявляти, перебувати, приводити в стан, поводитися так, як позначено твірним словом’ [5, с. 74]. У цій словотвірній категорії також чимало дієслів, які її поповнили останнім часом, наприклад, okazіоналізм *віагрувати* ‘заводити публіку, активізувати’, експресивно-оцінне *джерелити* ‘литися, струмувати джерелом’, експресивно-оцінне *майданити*; розмовно-побутове *піаритися*. Окрему підкатегорію становлять конфіксальні та префіксальні утворення: іронічні експресивно-оцінні *затрибунити* ‘поводитися як на трибуні’, *защенемерлити* ‘заспівати гімн України «Ще не вмерла України»’, *одемократити* ‘зробити щось демократичним’; експресивно-оцінні *домайданитися* ‘проводити революцію, зміни, протестувати’ (від *майданити, Майдан Незалежності*), *облукавити* – експресивно-оцінний синонім до *обманути*, розмовно-побутове, створене за аналогією до *узалежнитися – унезалежнитися* ‘стати незалежним’, розмовно-побутове *поніаритися, пропіаритися* ‘здійснити піар власної особи’ (від *піаритися*).

У цій категорії також є дієслова, похідні від відсубстантивних, наприклад, *зашкоджувати* – дієслово на позначення незавершеної дії від *зашкодити*, утворене за аналогією до інших дієслів цього роду дії: за допомогою префікса **за-** і суфікса **-ува-**. Ці два дієслова утворюють видову пару.

Зворотні дієслова також представлені в цій категорії: *домайданитися, унезалежнитися, пропіаритися*, причому є опозиція *майданити – домайданитися*, останнє слово утворене за допомогою конфікса – префіксально-постфіксальним способом.

П’ята словотвірна категорія сформована на основі значення ‘перебувати, розташовувати в місці, позначеному твірним словом’ [5, с. 74]. Нові слова у цій категорії – *позиціонуватися* (визначатися щодо чогось), *десантуватися* (висадитися десантом), *стартувати* (розпочатися), *дистанціюватися* (відсторонитися), *паркуватися* (зупиняти автомобіль у певному місці), *паралелити* (рухатися паралельно до чогось), okazіоналізм *тузлитися* (сперечатися щодо о. Тузли).

П'ята словотвірна категорія відіменникових дієслів структурується за граматичною семантикою лише в сенсі появи зворотних дієслів: *позиціонуватися, десантуватися, дистанціюватися, паркуватися і тузитися*.

I, нарешті, шоста словотвірна категорія, яку виокремлює Н. Ф. Клименко в статті «Відіменникові утворення» в ЕУМ, сформована на основі значення 'набувати, надавати форми, позбавляти того, що позначено твірним' [5, с. 74]. До цієї категорії також належать дієслова із зазначеними вище продуктивними суфіксами: *збезлюдіти, збезлюдіти, залюднювати* (від *людина*), *заліснювати, збезлісіти* (від *ліс*), *триножити* (від *три ноги*), *остеблуватися* (від *стебло*). Нові дієслова цієї словотвірної категорії так розподілені за підкатегоріями згідно з словотворчими формантами: префіксальні *дедоларизувати* ('проводити деволаризацію економіки'); *здизайнерувати* ('зробити роботу дизайнера'); *задокументувати* ('оформити у вигляді документу') і окремо *євроінтегрувати* ('інтегрувати в Європейський Союз').

Ця словотвірна категорія нині активно структурується за родами дії. Завершену дію маркують дієслова, утворені за допомогою префіксів: запозиченого *де-* (*дедоларизувати*) і питомих *з-* і *за-* (*здизайнерувати, задокументувати*).

Досліджений український матеріал дає підставу зробити висновок про те, що найпродуктивнішим українським суфіксом для творення відіменникових дієслів на сьогодні є суфікс *-ува- / -юва-*. На його продуктивність у творенні цієї категорії дієслів вказували автори академічного «Словотвору української літературної мови: «Дієслів, мотивованих іменниками, найбільше утворилося за допомогою суфікса *-ува (-юва-)*» [8, с. 173]. Про продуктивність цього суфікса в сучасній українській літературній мові писав і В. М. Русанівський: «У ХХ ст. за допомогою суфікса *-ува-* найчастіше утворюється нова термінологічна лексика, зокрема на базі слів іншомовного походження» [6, с. 194].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Ми зробили спробу описати словотворчі ресурси структурування системи українського дієслова. Структурні зміни досліджено в широкому спектрі їхніх виявів: 1) як появу нових одиниць завдяки наявній структурі: дієслів доконаного, недоконаного виду, зворотних дієслів і як наслідок – зміну наявної структури; 2) як встановлення відношень між новими та вже наявними одиницями й завдяки цьому – формування нової структури, наприклад, нових категорій відсубстантивних дієслів, нових опозицій зворотне : незворотне дієслово, видових пар. «Граматичний словник української літературної мови. Словозміна» виявився зручним для проведення дослідження за рахунок оберненого реєстру: дієслова були згруповані за кінцівками, тобто дієслова, утворені суфіксальним способом, були згруповані за суфіксами, одночасно префіксальні утворення від цих дієслів також становили цілісні групи. Висновок,

який можна зробити на основі дослідженого матеріалу «Граматичного словника української літературної мови. Словозміна» та бази лексичних і словотвірних інновацій, інтернет-ресурсу, – структурування системи українського дієслова відбувається і на рівні основ – лексичної семантики, і на рівні афіксів – граматичної семантики. Найпродуктивнішими суфіксами у відіменниковому дієслівному словотворенні є: **-ува- / -юва-**, також **-изува- / -ізува-** та **-и- / -і-**. Найактивнішими префіксами є: **з-, за-, від-, по- і про-**. Найчастіше за допомогою цих префіксів оформлюється доконаний вид, завершена стосовно твірного дієслова дія, але є випадки, коли префікс входить до складу конфікса (циркумфікса), наприклад, *відтермінувати, зазнимкувати*. Слід відзначити також динаміку словотвірної норми: активізується суфікс **-изува- / -ізува-** на відміну від **-ирува- / -ірува-**, який блокується словотвірною нормою сучасної української мови: замість нього вживається суфікс **-ува- / -юва-**. Словотворення українських відіменникових дієслів є великою мірою синтетичним, на відміну від деяких аспектів словозміни (наприклад, творення форм майбутнього часу або умовного й наказового способу). Нові дієслова, якими активно поповнюється український лексикон, часто творяться від іменників, що пояснюємо активною появою нових понять на позначення нових об'єктів дійсності. Іменники, від яких творяться нові дієслова, можуть бути не лише запозиченими, а й питомими, словотворення ж відбувається за допомогою питомих афіксів. З'являються також нові дієслова – префіксальні похідні від відіменникових, що пов'язано з потребою називати нові процеси й роди дії відіменникових дієслів. З'являються нові видові пари й утворюються зворотні дієслова, тобто відбувається структурування системи дієслова за граматичною семантикою. Отже, дієслова, утворені від іменників за допомогою питомих афіксів (суфіксів, префіксів, циркумфіксів), активно поповнюють словниковий склад сучасної української мови, а словотвірні ресурси виконують завдання структурування системи українського дієслова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белецкий А. А. Отношения компонентов языка / А. А. Белецкий // Структурная и математическая лингвистика / Ежегодник по структурной, прикладной и математической лингвистике. – К. : Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1977. – № 5. – С. 3–9.
2. Белецкий А. А. Система и несистема в естественном языке / А. А. Белецкий // Структурная и математическая лингвистика. – К. : Вища школа, 1974. – № 2. – С. 20–31.
3. Возний Т. М. Словотвір дієслів в українській мові у порівнянні з російською та білоруською / Т. М. Возний. – Львів : Вид. об'єднання «Вища школа», 1981. – 186 с.
4. Городенська К. Г. Дії та стани похідних дієслів як джерело пізнання історії та культури українського народу / К. Г. Городенська // Відображення історії та культури народу в словотворенні. Доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 355–364.
5. Клименко Н. Ф. Відіменникові утворення / Н. Ф. Клименко // Енциклопедія «Українська мова». – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 73–75.
6. Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1971 – 314 с.
7. Словник іншомовних слів : [За ред. О. С. Мельничука] – К. : Гол. ред. УРЕ, 1974. – 775 с.
8. Словотвір сучасної української літературної мови : [за ред. І. І. Ковалика] – К. : Наукова думка, 1979. – 406 с.

Юлія Романюк

Словообразовательные ресурсы структурирования системы современного украинского глагола

В статье рассматриваются словообразовательные ресурсы пополнения системы современного украинского глагола. Активное пополнение украинского лексикона в последние десятилетия вызвано общественной потребностью в названии новых явлений действительности, предметов, новых понятий. Новая лексическая семантика отражается в появлении новых категорий или субкатегорий, в частности словообразовательных. Благодаря развитию грамматической семантики выстраиваются новые отношения между единицами, сильные или слабые связи, глубже структурируется языковой материал. Новые глаголы, которыми активно пополняется украинской лексикон, часто возникают от существительных, что объясняется активной появлением новых понятий для обозначения новых объектов действительности. Существительные, от которых создаются новые глаголы, могут быть не только заимствованными, но и исконными, словообразование же происходит с помощью исконных аффиксов. Появляются также новые глаголы – приставочные производные, образованные от существительных, что связано с необходимостью называть новые процессы и роды действия отименных глаголов. Возникают новые видовые пары и образуются возвратные глаголы, т.е. происходит структурирование системы глагола по грамматической семантике. Итак, глаголы, образованные от существительных с помощью исконных аффиксов (суффиксов, префиксов, циркумфиксов), активно пополняют словарный состав современного украинского языка, а словообразовательные ресурсы выполняют задачи структурирования системы украинского глагола.

Ключевые слова: лексическая подсистема языка, словообразовательная подсистема языка, словообразовательные ресурсы, структурирование системы глагола, лексическая семантика, грамматическая семантика, глагол, словообразовательная категория, видовая пара, отименный глагол, новообразование, неозаимствование, неосемантизм, основа, формант.

Iulia Romaniuk

Derivation structuring resources of contemporary ukrainian verb

The paper deals with the word building resources of the replenishment of the system of modern Ukrainian verb. Active enrichment of the Ukrainian vocabulary in recent decades has caused social need in giving names to the new phenomena, objects, and concepts. New lexical semantics is reflected in the emergence of new categories or subcategories, including grammatical ones. With the development of grammatical semantics new relations between units are created, as well as strong or weak connections appear, the language material is being more deeply structured. New verbs that are actively added to the Ukrainian lexicon, often arise from nouns, because of the active introduction of new concepts which refer to new objects of reality. Nouns, from which the new verbs arise can be not only borrowed, but also of the native origin, as the words are derived through native affixes. There are also new verb prefixes derived from nouns, due to the need of giving names to the new processes and the families of the noun-derived verbs. There are newly formed couples and reflexive verbs, as well as further structuring of the verb for grammatical semantics. So verbs formed from nouns by native affixes (suffixes, prefixes) actively join the vocabulary of modern Ukrainian language and derivation resources perform the tasks of structuring the Ukrainian verb semantics.

Keywords: lexical subsystem of the language, word forming subsystem of the language, derivational resources, structuring of verbs, lexical semantics, grammatical semantics, verb, word building category, species couple, noun-derived verb, new word formations, new loan words, new meaning of word, basic element, formant.